

Саманта Нұрлан¹, Тенгеш Қаленова², Хасан Йазыджы³

¹Л. Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті докторанты
e-mail: samanta007@bk.ru

²Л. Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
профессор м.а., т.ғ.к., қауымдастырылған профессор
(Астана, Қазақстан)
e-mail: kalenovats@mail.ru.

³Коджаели Университетінің доценті, с.ғ.д.
(Измит, Түркия)
e-mail: hasyaz@hotmail.com

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ТРАНСҰЛТТЫҚ КӨШІ-ҚОНЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ САЯСИ САЛДАРЫ

Андатпа. Қазіргі кезде Орталық Азияда орналасқан Қазақстан мен Қытай шекарасындағы миграциялық саясат бойынша екі ел арасындағы шешуін таппай отырған мәселелер бар. Еліміздегі жастардың жұмыс іздеуі және оқуы мақсатында көрші Қытай еліне баруының трансұлттық көші-қон саласындағы саяси салдарын зерттеу өзекті мәселе. Осы бағытта, зерттеудің мақсаты – еліміздің жастарына қатысты трансұлттық көші-қонның негізгі себептері мен салдарын анықтау. Бұл зерттеуде жастардың көші-қоны саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі мәселелері анықталды. Жастардың әлеуметтік проблемаларын шешуге бағытталған зерттеулер мен шешімдерді қабылдау мақсатында жас мигранттарға қатысты мемлекеттік және жергілікті атқарушы биліктерге арналған ұсыныстар берілді.

Мақала авторлары Қазақстан Қытаймен шекарасын ашқан жағдайдағы жастардың трансұлттық көші-қонының артуы белгілі бір саяси салдарға әкелетінін анықтады. Зерттеу барысында теориялық талдау әдістерімен қатар, соңғы 6 жылдағы жастар миграциясы бойынша статистикалық мәліметтер нәтижелеріне салыстырмалы талдау жасалды. Зерттеу нәтижесінде Қазақстан жастарының Қытай еліне кетуінің негізгі себептері мен салдары анықталды. Зерттеу нәтижелерін еліміздің сыртқы саясатының негізгі бағыттарын зерттеуде, жастар миграциясын зерттеушілерге қосымша материал бола алады. Сонымен қатар, зерттеу деректерін сыртқы миграция, саясаттану, әлеуметтану және жастардың көші-қон мәселелесі бойынша пайдалануға болады.

Түйін сөздер: Орталық Азия, миграция, Қытай шекарасы, Қазақстан жастары, сыртқы миграция, трансұлттық көші-қон, саяси себеп-салдар.

Саманта Нурлан, Тенгеш Каленова, Хасан Йазыджы
ТРАНСНАЦИОНАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ МОЛОДЕЖИ МЕЖДУ
КАЗАХСТАНОМ И КИТАЕМ И ЕЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Аннотация. В настоящее время миграция в Центральной Азии и проблемы, связанные с границей между Казахстаном и Китаем, являются нерешенными вопросами между двумя странами. Изучение причин, по которым молодежь Казахстана выезжает в соседний Китай в поисках работы и учебы, а также политических последствий в сфере транснациональной миграции, является актуальным вопросом. В этом направлении целью исследования является определение основных причин и последствий транснациональной миграции для молодежи нашей страны. В данном исследовании были определены основные вопросы государственной политики в сфере молодежной миграции. Даны рекомендации государственным и местным органам исполнительной власти в отношении молодых мигрантов для проведения исследований и принятия решений, направленных на решение социальных проблем молодежи.

Авторы выявили, что рост транснациональной миграции молодежи в случае открытия Казахстаном границы с Китаем приведет к определенным политическим последствиям. В ходе исследования, помимо методов теоретического анализа, был проведен сравнительный анализ статистических данных по миграции молодежи за последний 6 лет. В данной статье раскрываются основные причины и возможные последствия отъезда казахстанской молодежи в Китай. Результаты исследования могут послужить учебным материалом для исследователей молодежной миграции при изучении основных направлений внешней политики страны. Кроме того, данные исследований могут быть использованы в сфере внешней миграции, политологии, социологии, миграции молодежи.

Ключевые слова: Центральная Азия, миграция, китайская граница, молодежь Казахстана, внешняя миграция, транснациональная миграция, политические последствия

Samanta Nurlan, Tengesh Kalenova, Hasan Yazici
TRANSNATIONAL MIGRATION OF YOUTH BETWEEN KAZAKHSTAN AND CHINA AND ITS POLITICAL CONSEQUENCES

Abstract. Currently, migration in Central Asia and problems related to the border between Kazakhstan and China are unresolved issues between two countries. Studying the political consequences in the field of transnational migration of young people from our country to the neighboring China for the purpose of job search and study is an actual issue. In this direction, the purpose of the research is to define the main causes and consequences of transnational migration for the youth of our country. In this study, the main issues of the state policy in the field of youth migration were identified. Recommendations for state and local executive authorities regarding young migrants were given for research and decision-making aimed at solving social problems of young people.

The authors found out that the increase in transnational migration of youth in the event of Kazakhstan opening its border with China will lead to certain political consequences. In the course of the research, in addition to theoretical analysis methods, a comparative analysis was made on statistical data of youth migration in the last 6 years. As a result of the study, the main reasons and consequences of the departure of Kazakhstan's youth to China were determined. The results of the

research can serve as a guide for researchers of youth migration in the study of the main directions of the country's foreign policy. In addition, research data can be used in the field of external migration, political science, sociology, and youth migration.

Keywords: *Central Asia, migration, Chinese border, youth of Kazakhstan, external migration, transnational migration, political consequences*

Кіріспе

Соңғы жылдары Орталық Азияда, оның ішінде Қазақстан Қытаймен шекарасын ашқан жағдайда орын алатын саяси салдарды қарастыру мәселесі өткір болып отыр. Жастардың көрші елдегі білім алуы мен еңбек көші-қонының жағдайы күрделі күйінде қалып отыр. Мигранттар арасында туындаған проблемаларға барабар әрекет ету үшін миграциялық шаралардың тұтас кешенін жүзеге асыруды талап етеді. Аймақтағы жастардың академиялық және еңбек ету ұтқырлығы, атап айтқанда еңбек миграциясы ұлттық үкіметтердің, үкіметтік емес және халықаралық ұйымдардың бірлескен күш-жігерімен, сондай-ақ жас мигранттар қауымдастығының қатысуымен ғана барынша тиімді шешілетін мәселелер болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2022-2026 жылдарға арналған көші-қон саясатының тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы заңнамасы қабылдануы көптеген шешімін таппай жүрген мәселелерді реттеуге көмектесті [1].

2016 жылғы Орталық Азиядағы мигранттардың осалдығы және интеграциялық қажеттіліктер туралы және кері көші-қонның негізгі себептері мен әлеуметтік-экономикалық салдары туралы есепте миграцияны бағалау адам құқықтары тұрғысынан радикалданудың әлеуметтік-экономикалық бастауларын түсінудегі маңызды олқылықты толтыратыны айтылған. Зерттеуімізде Орталық Азия елдеріндегі, әсіресе, Қазақстан мен Қытай шекарасына байланысты мәселелер, атап айтсақ, аймақтағы шекара қатынасындағы тұрақсыздықтарды, экстремизмнің алдын алу және кедендегі құқық бұзушықтарға қарсы тұру бойынша әртүрлі бастамалардың маңыздылығын қарастырамыз. Сонымен қатар қазіргі кездегі жастардың көпшілігі шетелде білім алу мен жұмыс жасауда. Олардың қауіпсіздіктерін ұзақ мерзімді дамытудың алғышарттарын шешу үшін қауіптердің салдарын қарастырамыз. Жастар миграциясын маңызды топ ретінде олардың Қытай мен Қазақстан шекарасына жасаған бағалау нәтижелері ұсынылады [2].

Келесі кезекте, жастар миграциясының диаспоралары мен бейресми қолдау желілері арқылы миграцияланудың алдын-алу шараларын да қарастырамыз. Зерттеуде халықтың мобильділігінің, Орталық Азиядағы және одан тыс жерлердегі жастардың еңбек миграциясының динамикасы сипатталады. Қазіргі экономикалық құлдырау мен Қытайға мигранттардың қайта кіруіне тыйым салудың көптеген салдары анықталады. Қазақстандағы еңбек нарығындағы тұрақсыз

жағдайының әлеуметтік-экономикалық салдары талқыланып, жаңа жағдайға бейімделудің кейбір тетіктері ұсынылған: қазақ жастарының елге оралуы мен үкіметтік емес мүдделі тараптармен, сарапшылармен және мигранттармен жүргізілген бірқатар сұхбаттар негізінде анықталды. Қытай мен Қазақстан шекарасындағы кедергілер мен қиындықтар сөз болады. Жас мигранттардың құқықтық, экономикалық және әлеуметтік жағдайының нашарлауын ескере отырып, олардың жекелеген санаттарына әсер ететін нақты осалдықтарды көрсетіледі. Жалпы, жастар миграциясының әлеуметтік және идеологиялық әлеуеті арасында байланыстардың тиімділігі көрсетіліп, қауіптер мен салдарын жойылмаған жағдайда, шындыққа айналуы мүмкін бірқатар ықтимал сценарийлер көрсетіледі.

Миграция салдары белгілі болған сайын, шекара қызметіне қатысты проблеманы қабылдаушы және жіберуші елдердің қатысуымен ғана тиімді шешуге болатыны анық. Біздің зерттеу нәтижелеріміз сыртқы күйзелістерге жауап ретінде жастар тарапынан мобильділіктің артуы мен жас мигранттардың жаңа бағыттарды іздеуі Қытай мен Қазақстан арасындағы ынтымақтастықты жаңа деңгейге көтеруді талап етеді. Осыған байланысты Орталық Азия мемлекеттерінің үкіметтеріне еңбек мигранттарының ұтқырлығын ынталандырудан, олардың құқықтарын қорғаудан және қамтамасыз етуден бастап кең ауқымды мәселелерді қамтитын миграция саласындағы ынтымақтастық туралы өңірлік келісімге қол қойылды. Миграция үшін қауіпсіз орта, жас мигранттардың жекелеген санаттарының қауіпсіздіктерінен туындайтын қауіп-қатерлеріне қарсы тұру үшін кешенді негізде және адам құқықтарын сақтай отырып құрылған стратегиялық жоспар қажет. Қазақстанның жас мигранттарын интеграциялау және реинтеграциялау, аймақта табыс әкелетін жаңа қызмет түрлерін дамыту мәселелерін шешу үшін ұлттық және аймақтық деңгейде күш-жігерге басымдық берілуі керек. Жас мигранттардың осал тұстарын жоюмен әлеуметтік-экономикалық ықпалдасу еліміздің саясатының маңызды профилактикалық құрамдас бөлігі болуы шарт.

Шетелде жұмыстың жоқтығы, материалдық және қаржылық қиындықтар жас мигранттарды заңсыз әрекеттерге итермелеуі мүмкін немесе тіпті қылмыстық топтардың құрбанына айналуы мүмкін экономикалық факторлар да жас мигранттардың келеңсіз салдарға тап болуына ықпал етеді. Қазақстан мен Қытай шекарасындағы жас мигранттардың кездесетін түрлі қиыншылықтардың салдары екі ел арасындағы қатынастың ушығып етуіне қосымша түрткі болуы мүмкін. Жас мигранттардың әлеуметтік-экономикалық және басқа да проблемаларды тікелей бастан кешіретін әлеуметтік топ болғандықтан, мигранттардың осал топтарының әлеуетіне қатысты мәселелерді жоққа шығаруға болмайды. Халықтың белсенді бөлігі бола отырып, жас мигранттар күрделі жағдайдан шығудың жолы ретінде Қытай елінде білім алу мен жұмыс істеуді жаңа идеология ретінде көріп Қытай мемлекетіне жиі барғанымен, шекарадан өту кезінде түрлі конфликтердің құрбанына

айналуы әбден мүмкін. Сондықтан, мақалада Қазақстан жастарының Қытай еліне кетуінің негізгі себептері мен салдары анықтала отырып, ондағы проблемалардың шешімі ұсынылуы зерттеудің маңызын көрсетеді.

Зерттеу әдістері

Зерттеуде бағалау, әдебиеттерге талдау, салыстыру әдістері басшылыққа алынды. Жастардың ең осал және шеттетілген көші-қон топтарын дәлірек анықтау үшін жалпы фокус-топ, атап айтсақ, 84 мигрант қатысқан жартылай құрылымдық сұхбат қолдану арқылы сапалылық-сандық әдіс қолданылды. Респонденттердің көпшілігі 2015–2023 жылдары Қазақстан мен Қытай шекарасынан өткен 18-23 жас аралығындағы Қазақстан жастары. Зерттеу тобы таңдаған респонденттердің арасында маусымдық мигранттар мен оралмандар да болды. Олар Қытайда 6 айдан бір жарым жылға дейін тұрғандар және соңғы 1-3 ай аралығында туған елге тұрақты түрде оралғандар.

Әдебиетке шолу

К.П. Курылев және басқалар зерттеулерінде «еңбек көші-қонының жағдайы, бір жағынан, Еуропалық Одақтың көші-қон саясатын қатайтуына себеп болған көші-қон дағдарысымен, екінші жағынан, Ресей Федерациясындағы экономикалық дағдарыспен айтарлықтай қиындады» деп көрсетілген. Бұл жаңдай шын мәнінде көрші отырған Қазақстан мен Қытай мемлекетінің арасындағы шекара аймағында саяси тұрақтылықты дамытуға әсерін тигізді. Қазақстан жастары үшін Еуропа мен Ресей мемлекетіне білім алып, жұмыс жасағаннан көрі географиялық жағынан да экономикалық жағынан да едәуір тиімді көрші Қытай мемлекетіне барудың маңызды екенін арттыруда [5, 319 б.].

Орта Азия мемлекеттері арасында еліміздегі жастарға білім алу мен шетелде білім алуға деген еріктілік жастар саясатына деген артықшылықтарымызды көрсетеді. И.М.Ильинский бойынша әлеуметтік ұтқырлықтың үстемдігін дамыту жеке тұлғаның мінез-құлық принциптерінің әртүрлі жағдайларда әртүрлі өзгерістерге ұшырауымен түсіндіріледі. Шетелде білім алуды дұрыс жоспарламау әлеуметтік теңсіздік мәселесін көтеруі де ықтимал [3].

Дегенмен, Т.С.Садықов «жастар өз тағдырларын толығымен өзгерте алмайды» дейді. Бұл бастама мемлекет тарапынан басшылыққа алынуы керек. Жастардың кәсіби білімі мен біліктілігін арттыруда оларға өз қалаулары бойынша мансаппен айналысуына мүмкіндік берумен шектелмеуі керек [4].

Жалпы, Timmer Н. зерттеуіне шолу жасауда жалпы миграция жастар арасында көп байқалуы, олардың жаңа өмір мен жаңа білімге деген құлшынысынан пайда болады. Дегенмен, егер ол дұрыс ұйымдастырылмаса, сыртқы миграцияның саяси салдары ауыр болуы мүмкін [6].

Осы бағытта, М.С.Садырова, Г.О.Абдикерова, А.Б.Сарсенова, Д.Н.Нұрандар Қазақстанның жас мамандарының кәсіби әлеуетін дамытуда олардың кәсіби мақсаттары мен жетістіктерге жетуі – қоғамдағы қажеттіліктері мен жаңалықтарының болуына байланысты екеніне назар аударады [7].

Г.О.Әбдікерова, С.М.Дүйсенова (2019) бойынша жоғары білім беру жүйесі шетелмен академиялық ұтқырлық бағдарламалары бойынша шетелде білім алу, оның ішінде көршілес Қытайда білім алу соңғы кезде күрт дамығаны айтылады [8, 95 б.]. Сыртқы миграцияның келеңсіз салдары да жоқ емес. К.Кайзер мен Б.Сұлтанов «мигранттардың бақылаусыз ағыны жергілікті халықтың бір бөлігі үшін бәсекелестік туғызып, ұлттық еңбек нарықтарындағы жағдайды нашарлатады. Жұмыс таппаған мигранттар көбінесе заңсыз есірткі саудасымен және қару-жарақ контрабандасымен айналысатын қылмыстық қоғамдастықтарға тартылады. Әлеуметтік баспалдақтың ең төменгі сатыларында тұрған, тұрақсыздығы мен келешегі жоқтығына ренжіп, ашуланған мигранттар дамушы ғана емес, дамыған елдердегі жағдайды тұрақсыздандыруға тырысып жатқан террористік және экстремистік діни ұйымдарға қосылудың қолайлы нысанасы болып табылады» деп айтып өткеніндей, сыртқы миграцияны дұрыс ұйымдастыру өте маңызды [9, 6 б.].

Осы бағытта, А.Жанұзақов жастардың елден жаппай кетуінің бірнеше факторларын атап өтеді. Негізгі себептері, қытай тілін оқу мен жұмыс істеуге деген құлшыныстан пайда болады. Бірақ пайдалы жақтары да бар. Оларды тек елде емес шетелде білім алуға бағыттау, олардың шетелдің озық технологияларын елімізге алып келіп, жаңа көзқарастармен іске асыруына бірден-бір себеп [11, 87 б.].

Өз кезегінде, В.В.Бебер-Пфляумер мен А.В.Артеменко жастар үшін салауатты қоғамда еркін дамуының негізгі факторлары ретінде оларға барлық мүмкіндіктер қарастырылуы тиіс дейді [10, 57 б.].

Осы бағытта, Қ.Досанова, М.Күнекова, Қ.Жұмашева, А.Досанованың зерттеулерінде айтылған ұлттық болмыс этникалық топтардың туған жер, отбасы дәстүрі, адамдық қадір-қасиет ұғымдарын биікке көтеруін көрсетеді. Қазіргі көршілес елдермен өзіміздің мәдени болмысымызды дамыту үшін шетелді білім алу мен еңбек ету маңызды [12].

2016 жығы еңбек миграциясына талдауда көрсетілгендей, еңбек мигранттарының құқықтарын құрметтеу заңды, өркениетті көші-қонның маңызды алғышарты болып табылады. Бірақ бұл құқықтар үнемі бұзылып отырады. 2011 жылы Қазақстанда жүргізген әлеуметтанулық сауалнама шетелде жұмыс істеген мигранттардың еңбек және әлеуметтік құқықтарының жаппай бұзылуын анықтаған. Олардың 47,5% тәжірибелі жұмыс берушілермен ресми құқықтық мәртебе беретін еңбек шартын жасасудан бас тартқанын, 53% жалақыны кеш алғанын, 17,8 % жалақыны мүлде алмағанын мәлімдеген. Оның 12,5% ақысыз жұмысқа мәжбүрленгенін, 30,7% төлқұжаттарын бермей қойғандығын, 41,6% жұмыс орнынан шығуға рұқсат етілмегенін, 17,8% медициналық қызмет көрсетуден бас тартылғандығына шағымданған. Баратын елдердің әлеуметтік инфрақұрылымы талапқа сай болмағандығын көрсетеді [14].

А.Е.Серікқалиева, Г.Е.Надинова, Н.Б.Сапарбаева өз зерттеулерінде «Қытайдағы жоғары оқу орындарында білім алғысы келетін қазақстандық студенттерге салыстырмалы түрде жоғары сапа және қолжетімді баға жағдайында прагматизмді таңдау, кейде бағдарламаларға еркін қол жеткізу, оқудан кейінгі білім алу мүмкіндігі, аймақтық және уақыт өте келе жаһандық көшбасшы болуға үміткер елдің қуатты экономикалық жүйесі аясында түлектерді жұмысқа орналастыруда» маңызды фактор екені айтады [15, 506 б.].

Орталық Азиядағы еңбек көші-қонымен байланысты артықшылықтар даусыз болғанымен, бұл процесс негізінен реттелмеген. Мигранттардың құқықтық сауаттылық деңгейі әдетте төмен келеді. Олар қабылдаушы елге заңды түрде келгенімен, көбінесе олар тиісті еңбек шартынсыз заңсыз жұмысқа кіріседі. Бұл оларды әлеуметтік қорғаудан айырады, ал мемлекет оларды еңбек табысына салықтан айырады.

Жоғарыда аталған қиындықтарға қарамастан, сыртқы көші-қонды басқару саласында зерттеуге және қайталауға лайықты бірқатар оң бастамалар бар. Қазақстан жоғарыда аталған 2006 жылғы көші-қон амнистиясынан және 2013 жылғы заңнамалық түзетулерден басқа, Қытаймен еңбек көші-қон реттеу және мигранттардың құқықтарын қорғау бойынша бірқатар реадмиссия туралы келісімдер мен екіжақты шарттарға қол қойылды. Заңды уақытша жұмыспен қамтуды ынталандыру үшін, оның ішінде елге келу мен кетудің оңайлатылған тәртібін қарастыратын заң нормалары қарастырылды.

Байқап отырғанымыздай, шетелге жұмыс жасауға барған сыртқы мигранттардың әлеуметтік-экономикалық мәселелері өте көп екені байқалады. Мигранттар үшін шетелде жұмыс істеудің басты пайдасы – олардың отбасыларының экономикалық жағдайының жақсаруы. Сонымен қатар, олар кәсіби және әлеуметтік тәжірибе жинақтап, үйге оралған соң жақсы жұмысқа орналасу мүмкіндігіне ие болады. Алайда, артық жұмыс күшінің эмиграциясы әлеуметтік шиеленіс пен толқулардың алдын алып, жергілікті еңбек нарығында тепе-теңдікті орнатуға көмектеседі. Ал, саяси салдары екі ел арасындағы сенімсіздік пен тұрасыздықтың әкелуіне себеп болады. Осы бағытта, бұл даулы мәселе, әлі де шешімін табуы керек сала ретінде халықаралық стандарттар мен заңдарды күйшейтуді талап етіп отырған сала болып қала береді.

Зерттеу нәтижесі

Елімізде ішкі және сыртқы мигранттарды, Қазақстанда тиімді интеграциялауына негізгі себептер: мигранттарға құқықтық, экономикалық және әлеуметтік қолдау көрсете алатын күшті диаспоралардың болуына байланысты. Қазақстан мен Қытай мемлекетінің шекарасындағы мәселелер мен оның салдарын анықтау үшін 2015–2023 жылдары Қазақстан мен Қытай шекарасынан өткен 18-30 жас аралығындағы Қазақстан азаматтарына сауалнама жүргізілді.

Сауалнама сұрақтары келесі 8 сұрақты қамтыды:

1. Сіз Қазақстан азаматысыз ба?

2. Қытай еліне барып тұрғыңыз келе ме?

3. Қытай мемлекетіне жұмыс істеу тиімді деп ойлайсыз ба?

4. Қытай мемлекетінде білім алғыңыз келе ме?

5. Қытай мен Қазақстан шекарасындағы көші-қон жұмысына көңіліңіз тола ма?

6. Қытай мен Қазақстан шекарасында проблемалар болды ма?

7. Қытай мен Қазақстан шекарасында визасыз режим орнату керек деп ойлайсыз ба?

8. Қытай мен Қазақстан шекарасында саяси қауіптер бар ма?

Иә

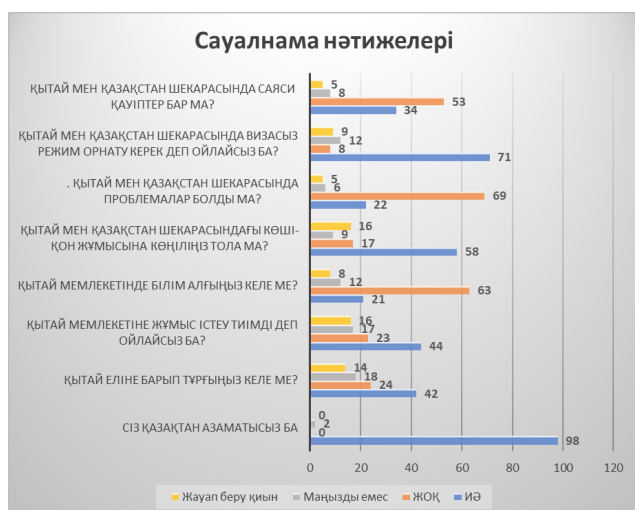
Жоқ

Бұл өте маңызды емес

Жауап беру қиын

Пікір: Қытай мен Қазақстан шекарасына қатысты өз ойыңызды білдіріңіз

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің барлығы 18-25 жас арлығындағы жастар. Келесі диаграммада сауалнама нәтижелерін көруге болады.

1-сурет. Сауалнама нәтижелері

*Авторлар құрастырған

Көріп отырғанымыздай, респонденттердің 98% қазақ ұлтынан. Тек 2% басқа ұлт өкілдері. Сауалнама нәтижесінде респонденттердің 42% – Қытай еліне барып тұрғыңыз келеді, себебі көршілес елде 44% жұмыс жасау мен 21% білім алу тиімді деп ойлайды. 32% респонденттер нақты жауап беруге тартынды. 24% жастар елден кетіп, Қытайда жұмыс істегісі келеді. Жастардың 22%-ы Қытай мен Қазақстан шекарасында проблемалар болғанын айтады. Дегенмен 64% респонденттер екі мемлекет арасындағы

көші-қон бойынша мәселелер жоқ екеніне сенімді. 71% респонденттер Қытай мен Қазақстан шекарасында визасыз режим орнату керек десе, 29% – визасыз режимді қолдамайтыны байқалды. Бұл екі ел арасындағы ынтымақтастық пен көші-қон кедергілерінің болуына деген сенімсіздіктің бар екендігін байқатады. Қытай мен Қазақстан шекарасында саяси қауіптер бар ма? – деген сұраққа 29% респонденттер «бар» деп жауап берді. Сонымен қатар, сауалнама соңында респонденттердің пікірлеріне арналған орын болды. Ол жерде екі елдің шекарасындағы саяси мәселерге қатысты өз пікірлері мен ойларын көрсетуді сұрадық. Респонденттердің 70%-ы Қытай еліндегі жаңа жағдайларға бейімделу стратегиясының жоқтығын айтты.

Зертеу нәтижелеріне талдау халықаралық ұйымдардың, үкіметтік емес ұйымдардың, мигранттар қауымдастығының және мемлекеттік органдардың бірлескен күш-жігері арқылы мигранттар үшін кету алдындағы бағдарлау сессияларын өткізу бойынша жұмысты күшейту қажеттілігін көрсетті. Мұндай бағдарламалар баратын ел туралы ақпаратты және баратын елдегі жұмыс күшіне сұранысқа байланысты қажетті дайындықты қамтамасыз етуі керек. Бұл қабылдаушы елдің тіліндегі сабақтар жеткілікті көші-қон тәжірибесі жоқ мигранттар ұшырайтын тәуекелдерді азайтуға көмектеседі. Жастардың көпшілігі жақсы өмір сүру үшін шет елдерде жұмыс істеу мақсатында елден кетіп жатқанын айтады. Елімізде жастардың жұмыс істеуі мен оқуы үшін нормалар мен жағдайлар бар болғанымен, жастар арасында Қытай мемлекетінде білім алуға және жұмыс жасауға талпыныс көп. Қытай мен Қазақстан шекарасында саяси қауіптер мен сенімсіздік әлі де байқалатыны анықталды.

Зерттеу нәтижелері жас мигранттардың едәуір бөлігінің саяси-экономикалық жағдайы мен құқықтық жағдайының тұрақсыздығы олардың көші-қон туралы шешімдеріне ғана әсерпейтінін байқатты. Егер көші-қон саясатын дамыту және саяси ахуалдардың алдын алмасақ, тек Қытай мен Қазақстан арасында ғана емес, жалпы Орталық Азия елдерінің әлеуметтік-экономикалық әл-ауқаты мен тұрақты дамуы үшін неғұрлым ауқымды, жағымсыз салдарға әкелді. Әлеуметтану тұрғысынан Қытайға қайта кіруге тыйым салынған оралмандар үшін де ұзақ мерзімді салдары бар, олардың реинтеграция мүмкіндіктеріне және балама бағыттарға қауіпсіз көші-қонына әсер етеді. Сыртқы миграцияға тыйым салу аяқталған кезде олардың тұрақтылығын айтарлықтай төмендетеді. Сыртқы миграцияға тыйым салулар тыйым салынғаннан кейін бір-екі жыл ішінде мигранттардың үй шаруашылықтарына, үлкен отбасыларға және/немесе қауымдастықтарға әсер етеді. Сондықтан, Қытай мен Қазақстан шекарасында визасыз режим енгізілген жағдайда, екі ел арасында орын алуы мүмкін саяси-әлеуметтік, саяси-экономикалық қауіп-қатерлерді алдын-ала кең ауқымды қарастыру керек. Оны барынша тиімді пайдалану үшін министрліктер, мемлекеттік ведомстволар, сарапшылар, үкіметтік емес және халықаралық ұйымдар, соның ішінде Халықаралық көші-қон ұйымы, Халықаралық еңбек ұйымы және ЕҚЫҰ арасындағы әрі қарай трансшекаралық ынтымақтастық қажет.

Қытай мен Қазақстан шекарасында болуы мүмкін қауіп-қатерлер мен мәселелердің алдын-алуға жас мигранттардың жағдайын бақылау мен олардың осал тұстарын келесі шаралар арқылы дамытуды ұсынамыз:

- Қытай мен Қазақстанда кедендік мемлекеттік ұйымдардың (жұмыспен қамту орталықтары, консулдық мекемелер) жұмысын күшейту және екі ел арасындағы еңбекші-мигранттарға неғұрлым тиімді құқықтық және әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету керек;

- Қытай мен Қазақстан айтарлықтай жұмыс мүмкіндіктерге ие екендігін ескере отырып, еңбек нарығында жас мигранттарының жағдайын жеңілдетуде айтарлықтай тәжірибе жинақтаған құрылымдар мен этникалық диаспора ұйымдары арасында ынтымақтастықты орнатуға мән берілуі қажет;

- Еңбекші-мигранттардың құқықтық сауаттылығын арттырудағы жұмыстарды күшейту керек және оларды Қытай мен Қазақстанға бару мен тұрғылықты жерге орналасу туралы заңнама ережелерімен алдын-ала таныстыру қажет;

- Қытай мен Қазақстан шекарасында жас еңбекші-мигранттар арасында беделді қоғам қайраткерлермен кездесулер ұйымдастырып, сұхбаттар жүргізуге жағдайлар жасалуы шарт;

- Көші-қон бойынша жас мигранттар үшін қауіпсіз жұмыс істеу ортасын құруда қажетті ақпаратты тарату мақсатында Қазақстан-Қытай мигранттар қауымдастығы және мемлекеттік ұйымдар арасындағы ынтымақтастық мүмкіндіктерін қарастыру керек.

Қорытынды

Бүгінгі күні жастар арасында көші-қон ауқымы мен күрделілігінің өсуінің жаһандық құбылысқа айналды. Қазір әлемнің көптеген елдері еңбек мигранттарының шығу, транзит немесе баратын жері болып отыр. Оның ішінде, жастарымыздың Қытай сияқты үлкен мемлекетте еңбек ету мен білім алу мақсатында баруы еліміз үшін пайдалы. Еңбек көші-қонының динамикасы жас мигранттардың шыққан немесе баратын елдеріндегі әлеуметтік-экономикалық жағдайымен қатар, екі ел арасындағы шекарадағы саяси мәселелерге үлкен әсер етуі мүмкін. Әсіресе, жастар еңбек көші-қоны жұмыс күшін жаңартуға, ауыл шаруашылығы, құрылыс және жеке қызмет көрсету сияқты еңбекті көп қажет ететін салаларға қолдау көрсетуге, кәсіпкерлікті ынталандыруға, әлеуметтік қауіпсіздік желілерін қолдауға және жұмыс күшінің қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Зерттеу нәтижесінде Қытай мен Қазақстан шекарасында болуы мүмкін қауіп-қатерлер мен мәселелердің алдын-алу мақсатында жас мигранттардың жағдайын бақылау мен олардың осал тұстарын дамытуға бағытталған іс-шаралар туралы кеңестер ұсынылды.

Қорыта келгенде, болашақта еліміздегі жастардың Қытай мемлекетіне интеграциялануы мен онда білім алуы мен еңбек етуінде көші-қоны саяси қақтығыстар мен діни ағымдардың алдын алу мақсатында студенттер мен еңбек мигранттарын ақпараттандыру және оқыту бойынша бірлескен стратегиясын әзірлеу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Об утверждении Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы и Плана мероприятий по реализации Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы // URL: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=13920313> (қаралған күні: 23.12.2023)
2. Уязвимость мигрантов и потребности интеграции в Центральной Азии: Основные причины и социально экономические последствия возвратной миграции. Региональная полевая оценка в Центральной Азии. – Астана, 2016. (қаралған күні: 23.12.2023)
3. Ильинский И.М. (2001) Молодеж и молодежная политика // Философия. История. Теория. – М.: Наука. – 694 с.
4. Садықов Т.С. Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесін модернизациялаудың теориялық және әдістемелік негіздері. – Алматы: Ғылым. – 350 б.
5. Kurylev, K.P. & Turava, G.M. (2020). Book review: Tsygankov, A. (Eds.). (2018). Routledge Handbook of Russian Foreign Policy. Abington: Routledge, 440 p. Vestnik RUDN. International Relations, 20 (3), 634–637. DOI: 10.22363/2313-0660-2020-20-3-634-637
6. Timmer H. (2017) Migration and Mobility in Europe and Central Asia. World Bank Group. International Bank for Reconstruction and Development. // URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/445651508415857577/pdf/120539-replacement-PUBLIC.pdf> (қаралған күні: 23.12.2023)
7. Садырова М.С., Әбдікәрова Г.О., Сәрсенова А.Б., Нұран Д.Н. (2018) Қазақстанның ЖОО түлектері мен жас мамандарының кәсіби әлеуеті: жұмысқа орналасу үлгілері. – Алматы: Қазақ университеті. – 132 б.
8. Әбдікәрова Г.О., Дүйсенова С.М. (2019) Жоғары білім беру жүйесі және қызметкерлері: стратегиялық серіктестік жолында. – Алматы: Қазақ университеті. – 99 б.
9. Кайзер К., Сұлтанов Б. (2017) Мигранты и вопросы их инклюзии в государствах евразийского пространства. - Алматы: Исследовательский институт международного и регионального сотрудничества Казахстанско-Немецкого университета. – 228 с.
10. Бебер-Пфляумер В.В., Артеменко А.В. (2018) Спорт, туризм и здоровый образ жизни молодого поколения // Материалы Республиканской студенческой заочной интернет-конференция. – Көкшетау. - С. 664-670.
11. в А. Почему миграция из Казахстана растет - мнения экспертов // <https://365info.kz/2017/04/pochemu-emigratsiya-iz-kazakhstan/> 13.04.2017. (қаралған күні: 23.12.2023)
12. Dossanova K., Kunekova M., Zhumasheva K., Dossanova A. (2018) National identity in the modern education of Kazakhstan- Opción, Universidad del Zulia vol. 34, no. 85-2, pp. 544-568.
13. Ситнянский Г.Ю., Бушков В.И. (2016) Миграции населения в Центральной Азии: прошлое, настоящее и будущее. М.: Институт этнологии и антропологии РАН. – 314 стр.
14. Трудовая миграция в Центральной Азии // 4 июля 2016 <https://www.osce.org/ru/magazine/250406> (қаралған күні: 23.12.2023)
15. Serikkaliyeva A. E., Nadirova G. E., Saparbayeva N. B. (2019) Educational Migration from Kazakhstan to China: Reality and Prospects. Integration of education. V.23, № 4.

REFERENCES:

1. Ob utverzhdenii Kontseptsii migratsionnoy politiki Respubliki Kazakhstan na 2022 – 2026 gody i Plana meropriyatiy po realizatsii Kontseptsii migratsionnoy politiki Respubliki Kazakhstan na 2022 – 2026 gody [On approval of the Concept of Migration Policy of the Republic of Kazakhstan for 2022–2026 and the Action Plan for the implementation of the Concept of Migration Policy of the Republic of Kazakhstan for 2022–2026] URL: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=13920313> (accessed: 23.12.2023)
2. Uyazvost' migrantov i potrebnosti integratsii v Tsentral'noy Azii: Osnovnyye prichiny i sotsial'noekonomicheskiye posledstviya vozvratnoy migratsii. Regional'naya polevaya otsenka v Tsentral'noy Azii [Vulnerability of migrants and integration needs in Central Asia: Main causes and socio-economic consequences of return migration] Regional Field Assessment in Central Asia - Astana, 2016 (accessed: 23.12.2023)
3. Il'inskiy I.M. (2001) Molodezh i molodezhnaya politika [Youth and youth policy] Philosophy. Story. Theory. - M: Science - 694 p.
4. Sadiqov T.S. Qazaqstan Respublikasındagı bilim berw juyesin modernizaciylawdıń teoriyalıq jane adistemelik negizderi [Theoretical and methodological foundations of modernization of the education system in the Republic of Kazakhstan] - Almaty: Science. - 350 b. (in Kazakh)

5. Kurylev, K.P. & Turava, G.M. (2020). Book review: Tsygankov, A. (Eds.). (2018). Routledge Handbook of Russian Foreign Policy. Abington: Routledge, 440 p. Vestnik RUDN. International Relations, 20 (3), 634—637. DOI: 10.22363/2313-0660-2020-20-3-634-637
6. Timmer H. (2017) Migration and Mobility in Europe and Central Asia. World Bank Group. International Bank for Reconstruction and Development. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/445651508415857577/pdf/120539-replacement-PUBLIC.pdf> (accessed: 23.12.2023)
7. Sadirova M.S., Abdikerova G.O., Sarsenova A.B., Nuran D.N. (2018) Qazaqstannıń JOO tulerteri men jas mamandarınıń kasibi aleweti: jumısqa ornalasw ulgileri (нормальный латиский) [Professional potential of Kazakhstan university graduates and young specialists: employment patterns]. Almaty: Kazakh University. – 132 p.
8. Abdikerova G.O., Duysenova S.M. (2019) Jogarı bilim berw juyesi jane qızmetkerleri: strategiyalıq seriktestik jolında [Higher education system and employees: on the path of strategic partnership] - Almaty: Kazakh University. - 99p.
9. K. Kayzer, B. Sultanov (2017) Migranty i voprosy ikh inklyuzii v gosudarstvakh yevraziyskogo prostranstva [Migrants and issues of their inclusion in the states of the Eurasian space]. - Almaty: Research Institute of International and Regional Cooperation of the Kazakh-German University. - 228 p.
10. Beber-Pfilyaumer V.V., Artemenko A.V. (2018) Sport, turizm i zdorovyy obraz zhizni molodogo pokoleniya [Sports, tourism and healthy lifestyle of the young generation] Materials of the Republican student correspondence Internet conference. – Kokshetau. pp.664-670p.
11. Zhanuzakov A. Pochemu migratsiya iz Kazakhstana rastet - mneniya ekspertov [Why migration from Kazakhstan is growing - expert opinions] // <https://365info.kz/2017/04/pochemu-emigratsiya-iz-kazakhstana/> 13.04.2017. (accessed: 23.12.2023)
12. Dossanova K., Kunekova M., Zhumasheva K., Dossanova A. (2018) National identity in the modern education of Kazakhstan- Opción, Universidad del Zulia vol. 34, no. 85-2, pp. 544-568.
13. Sitnyanskiy G.YU., Bushkov V.I. (2016) Migratsii naseleniya v Tsentral'noy Azii: proshloye, nastoyashcheye i budushcheye [Population migrations in Central Asia: past, present and future] M.: Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences – 314 p.
14. Trudovaya migratsiya v Tsentralnoy [Labor migration in Central Asia] // July 4, 2016- <https://www.osce.org/ru/magazine/250406> (accessed: 23.12.2023)
15. Serikkaliyeva A. E., Nadirova G. E., Saparbayeva N. B. (2019) Educational Migration from Kazakhstan to China: Reality and Prospects- Integration of education. V. 23, № 4.